

E lucru cunoscut în știință, că în vremurile de demult apuse oamenii credeau în diferite forțe benefice ori malefice pe care le idolatrizau, la care se închinau. Strămoșii moldovenilor, posibil că în virtutea cultului morților, al predecesorilor, aveau în acest sens o mulțime de personaje mitologice numite moș: Moși de Crăciun, Moși de Sânziene, Moși de Rusalii etc.

Crăciunul, la origine, este o sărbătoare păgână din timpul solstițiului de iarnă, consacrată Soarelui. Moșii acestei sărbători, Moș Ajun și Moș Crăciun, sunt niște ființe umane. Cel puțin în memoria etnopoetică a poporului ele au rămas cu sens pozitiv.

Sunt mai multe teorii i ce privește dezvoltarea sensului mitologic și etimologic al noțiunii Crăciun. Noi am înclina să credem, că noțiunea Crăciun putea fi numirea Soarelui în vreo una dintre vechile limbii preromâne, iar chipul mitologic al lui Crăciun fiind ridicat din aceste considerente la rang de zeu ori semizeu. Semnificativă este și coptura, numită Crăciunel, care reprezintă un simbol al soarelui cu evidente elemente antropomorfe. De altfel urme vădite ale Soarelui-zeu mai pot fi sesizate și astăzi la egipteni, la amerindieni ș.a.

Colindele care se cântă la Crăciun nu sunt altceva decât niște reminiscențe ale imnurilor străvechi dedicate astrului zilei. Edificatoare în acest sens este o colindă ce se cântă i satul Câșlița - Prut de prin părțile Vulcăneștilor, din sudul Basarabiei, ai căror protagoniști sunt Moș Ajun și Moș Crăciun. Remarcabilă în acest text este și prezența focului, socotit de strămoșii noștri drept reprezentant al Soarelui pe pământ, precum și a lumânării aprinse, care e substituția mai târzie a focului sacru:

*Scoală, scoală, domn bun, scoală
of, lerunda lerului, doamne,
și aprinde o lumânare
și fă focul cel mai mare,
of, lerunda lerului doamne.*

*Că îți vin colindători,
că îți vin colindători
of, lerunda lerului doamne,
fete mândre și feciori.*

*Și adă o vadră rasă,
of, lerunda lerului, doamne.
fete mândre și feciori
și adă o vadră rasă,
of lerunda lerului, doamne
și o pune pe masă,
că asta-i ziua lui ajun,
of lerunda lerului, doamne
Lui Ajun, lui Moș Crăciun.*

În unele texte apar și elemente ale portretului fizic al Moșului Crăciun. El apare în chipul unui bătrân "cu barba sură". În altele se spune că, Moș Ajun este fratele lui Moș Crăciun:

...în mijlocul curților

șed mesele întinse,

scaune cu jilțuri puse,

făclii de ceară aprinse.

Dar la mese cine șede?

Șede Crăciun cel bătrân

și cu frate-său Ajun.

Sporadic apar și soțiile lor:

Jos, mai jos, la cap de masă,

șede doamna Crăciuneasă

și cu sora Ajuneasă.

În felul acesta e sesizabil nu numai elementul antropomorfic al chipurilor acestor doi Moși, ci și de o încercare poetică de sociologizare a lor.

Odată cu trecerea la creștinism, multe sărbători păgâne au fost adaptate la noile realități, concordate cu noile dogme, iar o serie de zei și semizei au devenit sfinți, îngeri ș.a.m.d. Religia creștină și-a pus amprenta și asupra sărbătorilor de iarnă ale preromânilor. Însă de menționat că personajele mitologice susnumite au rămas cu statutul lor păgân. În panteonul creștin nu este Moș Crăciun, ori, dacă și apare uneori, este foarte diluat, de esență secundară. Mai mult decât atât, dacă în alte părți ale lumii, cum ar fi, de exemplu, Rusia, noua religie, odată cu concepția despre nașterea la această zi a lui Isus Hristos, a putut schimba vechile denumiri ale sărbătorii Soarelui, numind-o, potrivit dogmei, „Rojdestvo” („Nașterea”), apoi la români s-a păstrat până astăzi noțiunea cu sensul ei primordial. Or, Crăciunul, după cum știm, semantic, genetic și etnologic, nu are nimic cu legendara naștere a lui Isus, precum și cu noile stratificări religioase inerente ale sărbătorii, ci semnala reînvierea Soarelui, creșterea duratei aflării lui pe cer, a zilei.

Procesul reînvierii chipurilor mitologice din străvechiul panteon al popoarelor este general, fiind chemat îndeosebi de perioadele de renaștere națională, de necesitatea de a trezi și a susține conștiința națională, de a arăta fața adevărată a poporului dat în anturajul celorlalte națiuni.

În ceea ce-l privește pe Moș Crăciun, exilat de mai mult timp de autoritățile imperiale sovietice de pe teritoriul Moldovei de la răsărit de Prut și înlocuit cu un inadecvat Moș Gerilă (de observat că sufixul -ilă în limba noastră imprimă întotdeauna o semnificație negativă, peiorativă), are o mulțime de corespondențe la diferite popoare: Ded Moroz la ruși, Santa Claus în mai multe țări din Occident, Pere Noel la francezi ș.a.m.d. Ca și la alte popoare, dicționarele ni-l prezintă drept un personaj legendar de vârstă înaintată, cu barbă sură, despre care copiii cred că vine de undeva departe, de pe tărâmurile imaginare, și le aduce daruri la sărbătorile de iarnă.